

Tölgyesi Livia A Busidó erkölcsi ereje

“Ezer évnyi hírnév múlhat egy órányi viselkedésen.”
(japán közmondás)

Szamuraók

A császárság megalakulása magával vonta a gyakori háborúkat, a négy társadalmi osztály közül kiemelkedő rangja – különleges előjogokkal speciálisan megkülönböztetett tisztelete – lett ezáltal a nemesi származású harcosoknak. Komoly gondot okozott a *damjó*knak (földbirtokos)¹, hogy ha hadba kellett vonultatnia embereit becsülete vagy területe megtartása érdekében, akkor csak parasztjaira hagyatkozhatott. Éppen ezért szükségessé vált egy hivatásos katonai réteg kialakítása, mivel a belháborúk időzítései erőteljesen függtek a mezőgazdasági munkálatoktól. A háborúk idejére általában parasztjaikat állították egymással szembe a tartományok vezetői, a *sógunok* (hadvezér, fővezér), *daimjó*-k, ezzel azonban veszélyeztették a maguk és embereik megélhetését, hiszen ha vetés-aratás ideje eltolódott, vagy emberhiányban szenvedett, akkor nem volt mit enni az év többi napján. Az egyszerű emberek a hadviselés során nem is értettek a fegyverek szakaszterű használatához, mivel se pénzük nem volt beszerzésükhöz, se idejük nem volt a rendszeres gyakorláshoz (ezért is terjedt el a szegényebb rétegek körében a puszta kezes küzdelem). Akkoriban kevés volt a képzett katona, akik a harcok folyamán – vetés-aratás után – a parasztok irányítását végezték.

A császár környezetében élő *kuge*-k (arisztokraták) egészen más eszközök segítségével próbálták hatalmukat megszerezni és megőrizni, mint a vidéken élő nemesek, akik megélhetéséhez a mezőgazdaság a létfenntartás alapja volt. Az állandó harci készenlét a *busik* – nemesi származású harcos – feladata volt. „Japán számára a harcos olyan, mint Európában a lovag. Vallásuk, csakúgy mint a lovagságé, saját erkölcsüket követi, ehhez hűek és ezért áldozzák fel magukat sokan”².

A *busik* falusias viselkedésük miatt nehezen jutottak a császári udvarban jelentősebb szerephez, ruházatuk miatt az udvarhölgyek kinevették őket. A *Busi* másik értelmezéseként terjedt el a „*saburau*” igéből keletkezett szamuraj megnevezés, ami a XI-XII. századi jelentése alapján „féltérdre ereszkedve a nemes parancsát várni” jelentéstartalommal bírt, és kialakulásakor a katonát, csatlóst nevezték így. A szamuraók a Genpei-háború (XII. század) hatására váltak, viszonylag rövid idő – körülbelül egy évszázad – alatt a császár, vagy a kormányzat alkalmazásában álló katonaságból uralkodó feudális osztállyá.

A társadalom legfőbb eszményképei lettek, akiket a legkiválóbb képzésben kellett részesíteni ahhoz, hogy az állandó feszültséggel járó háborúban helyt tudjanak állni,

¹ Birtokos nagyurak, többnyire a harcos osztály katonai vezetői voltak

² C. Blomberg: Szamuraók, Budapest, 2004, Szenzár Kiadó, 9. o.

képesek legyenek megvédeni a *sógun*-t vagy *daimjó*-t, aki alkalmazta őket, és a tartományt, ahova tartoztak. Ők hivatásos katonák – csatlósok – lettek, és ezzel megoldódott a háborúk időhöz kötöttsége; nem kellett már a parasztokra várni, hogy a mezőgazdasági munkát elvégezzék, majd utána háborúzhassanak: elérkezett az egész éves harc ideje.

Egy szamuráj az életét nem nevezhette sajátjának, ura rendelkezett élete és halála felett. A csatlósok, katonai szolgálatot teljesítők között voltak különböző szintek. A *cugenek* (kísérők) éjjel-nappal dolgoztak, nem volt szabadidejük, de nem kellett életüket áldozniuk urukért, a harcművészetekben sem kellett jeleskedniük. A *busi*, szamurájok

A *busi* között voltak rangok, alá-fölérendeltségi viszonyok; ezek alapjai a származás mellett, főleg a kardforgatásban- és a harcművészetben való jártasságból eredtek. A fegyverforgatási tudomány átfogó megnevezése *bugei* (lovagi mesterség) volt, aminek elsajátításához a *rjuha*³ adott lehetőséget, és a *heihosa*⁴ oktatta őket. A szamurájok itt sajátították el az alapokat, hogy a későbbiek folyamán mindenki kialakíthassa a saját egyedi stílusát, egyénisége alapján fejlődjön a nehéz, de tisztelettel övezett harcos útján. A szamurájok titka a nagy fegyelemből és a kiváló technikai képzettségből eredt. A fegyverforgatás művészetét az alapvető támadási technikák tökéletességre törekvő kivitelezésével fejlesztették, napi többezerszeres ismétlésekkel, szinte ösztönös cselekvéssé alakítva az adott mozgássorokat. A háborús időszakokban jöttek létre ezek a *rjuhák*, a gyakorlat próbáját jól kiállták, hasznos és eredményes volt a sok-sok gyakorlás, technikai felkészítés ezen formája, amely az idők folyamán *jutsu* (művészet) szintre emelkedett. A szamurájok minden tettükkel az előjárójuk érdekeit szolgálták, elárulásuk főben járó bűnnek számított. A bátorságra nevelést már gyermekkorban elkezdték, és szinte beléjük sulykolták: előbb kell meghalni, mint fogságba esni, vagy meghátrálni. Soha nem hazudhattak, mert a rossz információ a katonai életben beláthatatlan következményekkel járhatott: „*Busi non ichi gon*”, (A *Busi* szavához nem kell írás); viselkedésében mindig fegyelmeztetnek és udvariasnak kellett lennie, mert bátor és azonnali harcra kész, csak fegyelmeztet és udvarias ember lehet; tetteiben mindig segítőkészséget kellett tanúsítania harcostársai és a polgári személyek iránt: amennyiben az ő táborához tartoztak. A *Busi*t arra nevelték, hogy legfőbb kincse a becsülete, ha ezt elveszítette, vagy árnyék vetült rá, *seppuku*-t kellett elkövetnie⁵. Elsősorban az előjáró halála miatt alkalmazták magukon ezt a rituális öngyilkosságot, hogy urukat a túlvilágon is

³ Japánban nemcsak a harcművészetekben, hanem minden egyéb más művészetben is azt a szokást követték, hogy a felnövekvő, új generációnak átadják a technikát, elméletet vagy a filozófiát, amelyet egy külön ebből a célból létrehozott csoportos foglalkozás keretein belül történt meg, ezt nevezték *rjuha*-nak (vezető szakember irányítása alatt működő területi oktatásirányító központ). A XII. századi feljegyzések alapján a harcművészetekben a lovasíjászok *rjuháit* említik először.

⁴ Olyan személy, aki a *busi*k közül is kiemelkedett különleges szaktudású szakemberként a harcművészetek területén

⁵ A *seppuku*t többnyire rövid késsel, a *tantoval* végezték. (A japánok szerint a lélek a *hara*-ban található, ezért választották az önkéntes halálnak ezt a formáját). A kést amilyen mélyen lehetett, a has bal oldalába szúrták, majd ha még maradt ereje, fogást cserélt és jobbra felfelé húzta, átvágva ezzel a belső részeket. A mellette álló *kaishaku* (segítő) feladata volt, hogy az erejét vesztő *busi* fejét egyetlen kardcsapással levágja, előzetes megállapodás esetén: ha bólint, vagy ha megállna a kés a kezében, esetleg ha vér kezdene szivárogni a szájából.

szolgálhassák. A későbbiek folyamán elterjedt, hogy a vesztes táborhoz tarozó harcos, ahelyett, hogy fogságba esne – élve fogságba esni nagy szégyen volt, a gyávákat, akik elmenekültek, vagy elbújtak mélyen megvetették –, önkezevel, rituális keretek között vetett véget életének (inkább, mint hogy egy alacsonyabb rendű katona oltsa ki az életét). Csatamezőn, ha nem volt elég idő a végrehajtáshoz, a katonák egyszerűen a kardjukba dőltek. A bűnnel megvádolt *busi*-nak is egyetlen lehetősége volt, hogy becsületét megmentse, ha *seppukut* követett el. „Annak a *busi*-nak, aki vétett a törvény ellen, a *seppuku* a büntetés egyik enyhébb formája volt, hiszen így tisztességgel halhatott meg, és tulajdonát sem kobozták el. Ezzel az előjoggal, ami *si o tamau*-ként (a halál ajándékozása) ismertek, csak magas rangú samurájok élhettek.”⁶

Elengedhetetlen volt a *busi* társadalomban való elfogadottságához, hogy ismerjék a *Jú no shichi gei*-t: tíz képesség és hét művészet. A tíz képesség: *jumi* (íjászat), *mari* (hagyományos japán labdajáték), *hócho* (a konyhakés használata), *uma* (lovaglás), *reihó* (viselkedés), *san* (matematika), *taka* (solymászat), *renka* (költészet), *fukimono* (furujázás), *go* (japán táblajáték). A hét művészet: *mai* (nó-tánc), *sumo* (japán birkózás), *rikata* (retorika), *hanasi* (elbeszélés), *monogaki* (írás), *ongjoku* (zene), *cuzumi* (kisebb méretű japán dob).⁷

A samurájok elismertsége és megbecsültsége olyan magas szintű volt a japán társadalomban, hogy egész kultúrájuk meghatározó elemeivé váltak: a harcos és egyben művelt szellemiség példaképei lettek.

Busidó

A harcos nemességnek sokáig nem voltak írott szabályai, erkölcsiségük hagyományaik, saját meggyőződésük, lelkiismeretük alapján alakultak, viselkedési moráljuk személyiségüktől függött. A japán társadalom életében egyre komolyabb befolyást szerző *busi* rétegben az idők folyamán kialakult egy sajátos normarendszer, azok betartásával a harcok- és a hétköznapi élet folyamán példamutató magatartásukkal egymás- és az emberek életében fontos befolyásra tettek szert.

A XII. században kezdődött a *busi* komoly befolyása a japán társadalom életére, egyre nagyobb jelentősége volt cselekedeteiknek, gazdaságilag és politikailag is fontos támaszai lettek a *daimjó*knak, *sógun*oknak. Az erős jellemű harcosok, samurájok viselkedésének, egymáshoz való viszonyának, fegyveres harcainak azonban számos konfliktusát kezelni kellett: létrejött egy meglehetősen szigorú szabályrendszeren alapuló etikai kódex, a *Busidó* (Harcos Lovagok Útja). A *Busidó* tartalma önmagában véve nem erkölcsi előírások összessége, sokkal inkább egy életmód szellemisége; a *busi* samurájok életvitelének íratlan szabályiból kiinduló útmutató. A *Busidó* írásba foglalását elsősorban *busi* származású konfucianus tudósok végezték. A hagyomány szerint Yamaga Soko – az 1651-es *rónin*-

⁶ C. Blomberg: Samurájok, Budapest, 2004, Szenzár Kiadó, 97. o.

⁷ Mijamoto Musashi, „A nyughatatlan génusz”, Öt elem könyve, 2004, Budapest, Szenzár Kiadó, 112.o.

öszeesküvés egyik jeles tagja – alkotta meg a Busidó kifejezést⁸; *djusa*⁹ volt, aki Konfuciusz eredeti szövegeire hagyatkozva élt, a „modern” konfuciánus magyarázatokat nem kedvelte, inkább a hagyományos, eredeti szövegekre építkezve alkotta meg saját elméletét.

A *busi* életének minden mozzanatát szabályozó törvények a harcos kezdetekkel együtt jöttek létre. A szamuráj szellemiséget követő – apáról fiúra, mesterről tanítványra hagyományozódó – erkölcsi útravaló, a hierarchikus szabályrendszerrel minden *rjuhában*- és családban az alapértelmezésként volt jelen, annál is inkább, mivel nem állt távol ez a viselkedési morál a vallási hagyományokra épülő japán életviteltől sem. A Heian-korban élő Minamoto Yorimoto a hűbéresei számára néhány pontot írásba foglalt az íratlan törvény szabályozásai közül, és Házi törvényként hozta saját környezetében nyilvánosságra, amely a mindennapi élet valamennyi részletére kiterjedt; később néhány *daimjó* személyében követőre is talált ebben.

A *Busidó* – viselkedési szabályok összessége, vallási és erkölcsi tanítások lényegi elemeinek összegzése –, a harcos nemesség életvitelének meghatározó alapjává vált. Mivel évszázadokon keresztül példamutatással adták tovább, apáról fiúra szállt, ezért tanainak megismerése a szamurájok között kiváltságnak számított; különösen erősítette ezzel a hűséget és a fiúi engedelmességet. A nép szemében hősök voltak ezek a harcosok, gyakran természetfeletti tulajdonságokkal halmozták el őket, és bár megkérdőjelezhetetlen a felsőbbrendűségük, halhatatlanok még ők sem voltak, mulandóságukat az alábbi szólás is hűen bizonyítja: „*Hana va sakura, hito va busi*” – ‘A virágok között a cseresznyevirág, az emberek között a szamuráj’.

Keresztény lovagi- és busi eszmények hasonlóságai

A *busi* életét, gondolatvilágát meghatározó erkölcsi tartás és eszmei tartalom szinte párhuzamba állítható az európai lovagság eszményével. Érdekes egybeesés – a *Busidó*val – Raymund Lull katalán nyelven 1280-ban megírt a *Libre del Orde de Cauayleria* (Könyv a lovagrendről) című műve¹⁰, amelyben a szerző összegzi a lovagok életviteli- és viselkedési szabályait. Két különböző kulturális közegben – európa és japán – alakult ki közel egy időben ugyanaz a katonai, társadalmi eszmény, úgy, hogy egymás létezéséről semmit sem tudhattak. Ebből is látszik, hogy a világ minden részén a vallási meggyőződésből eredő viselkedési normák alakították az emberek közötti viszonyokat, amelyek szabályai az etikai normák betartására helyezték a hangsúlyt. Lull, a lovagokat a közrend fenntartójának, a föld és a dolgozó paraszt rablástól és igazságtalanságtól való védelmezőinek tartotta, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy csak nemesi származásúak léphetnek a lovagi rendbe.

Az európai lovagok között keresztényi kötelesség volt a könyörületeség gyakorlása, a hűség, az igazságosság, a bátorság, mint fő erények voltak jelen mindennapjaikban. Védelmezniük kellett az elesetteket, gyengéket, segíteniük a rászorulókat; a lovagi eszmékért a végsőkig kellett küzdeniük, becsületüket akár a haláluk árán is megvédték.

⁸ C. Blomberg: Szamurájok, Budapest, 2004, Szenszár Kiadó, 182. o.

⁹ Képzett konfuciánus tudós

¹⁰ C. Blomberg: Szamurájok, Budapest, 2004, Szenszár Kiadó, 151. o.

Az európai lovagokat a kereszténység nevében áldották meg, ezzel párhuzamba állítva a *businak* a *kamik* felügyelete alatt kellett az igazságot becsben tartania, az erényeket gyakorolnia; számára a *giri* (becsületesség, kötelesség) konfuciánus tanok betartása keveredett a *sintoista* és *buddhista* istenek tiszteletével. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a két kulturális közegben kialakult íratlan vagy írott szabályok csak útmutatások voltak, mind a lovagok, mind a *busik*, *szamurájok* számára, ezen eszmék betartása ajánlott volt, de senkire nem lehetett ráerőltetni. A büszkeség, a jellem irányíthatta a viselkedési morált, a környezeti hatások, a *sógunok*, *daimjók* erős egyénisége gyakorolhatott határozottabb nyomást a harcosok erényeire, de írott rendeletekkel önmagában véve nem lehetett őket leszabályozni. A körülmények és személyiségjegyek ezzel szemben nagymértékben befolyásolták a lovagok és *busik* eszmeiségét, de nem állítható, hogy mindenki, minden esetben ideálként tudott élni, vagy sikerült neki eszményképpé válni.

A hűtlen vagy becsstelen lovagot, harcost a keresztény kultúra is megvetette és kiközösítette, a bátor harcost dicsőítette: „A lélek nemességét az ember ki nem olthatja, s ha az teljesen erős, a világ össze férfiája sem tudja legyúrni.”¹¹ A halált megvető bátorság mindkét esetben a legfőbb erények közé tartozott, annyi eltéréssel, hogy, az európai lovag vállalta a halált az igaz ügy érdekében: „Senki sem szereti jobban és értékeli többre a lovagságot, mint az, aki azért hal meg, mert szereti és tiszteli a lovagi rendet. A lovagságért nem lehet többet tenni, mint meghalni érte.”¹²; a japán harcos viszont egész életében tudatosan készült rá: „*Busidó to va sinu koto to miciketari*” (Arra a következtetésre jutottam, hogy a *Busidó* a halálban gyökerezik)¹³. A japán harcosok tudták, hogy hirtelen a vég lehetősége, a *busi* dicsőséges élete bármely pillanatban befejeződhet, ezért nem érthette őket váratlanul: emelt fővel várták- és viselték a halált.

Japánban, azok a *busi* származású ifjak, akik nem akartak harcosként élni, bevonultak valamelyik *buddhista* rendbe, mivel a társadalmi elvárások szerint a továbbiakban egyetlen lehetőségük a szerzetesi élet lehetett. A templomokba egyébként gyakran menekültek olyan talajvesztett emberek, akik a klánharcok elől kerestek oltalmat, vagy *róninná* – gazdátlaná – váltak, és hátra levő életüket a világtól elvonultan szerették volna eltölteni. A lelki szükségleteknek, a *buddhista*-, *konfuciánus* tanok elsajátításának szentelték életüket, de a vérzivataros idők, ennek ellenére, gyakran kényszerítették őket arra, hogy életük- és kolostoruk védelmében fegyvert fogjanak. A Heian-korszakban hivatalosan is megjelentek a *sóhejik*¹⁴ (harcos szerzetesek), és az idők folyamán komoly befolyásra tettek szert a politikai életben. A békés papság sokszor kirekesztően bánt velük, mivel gyakran megzavarták a vallási szertartásokat, az elmélyülésre vágyó szerzeteseket.

¹¹ Uo. 153. o.

¹² Uo. 153. o.

¹³ Uo. 153. o.

¹⁴ A történelmi kutatások szerint, a *sóhejek* kialakulása nem vallási nézeteltérésből eredt, hanem pusztán a földterület birtoklása miatt. Gyakran előfordult, hogy ugyanazon rendhez, buddhista iskolához tartozó paptársak között alakult ki komoly vita, gyakran átcsapva fegyveres harcra.

Az európai lovagrendekben is, csakúgy, mint a Távoll-Keleten, kialakult a harcos kereszténység több igen befolyásos ága; ők a zarándokok védelmében, a Szentföldre vezető hosszú és veszélyes úton nyújtottak védelmet és segítséget, alapítottak ispotályokat (kórházakat). A Német Lovagrend, a Templomosok Rendje, később a jezsuiták Loyolai Szent Ignác vezetésével, ugyanúgy, mint Japánban, nagy gazdasági és politikai befolyásra tettek szert. Közel-Keleten, az arabok és helyi lakosok között gyakran nélkülözhetetlen volt a segítségük, helyismeretük és nyelvtudásuk az idegen nyelveket nem beszélő keresztény zarándokok védelmében. Spirituális hit vegyült a lovagi elhivatottságba, melynek létrejötte szinte elkerülhetetlen volt a kereszténység eme korszakában. Sok vigaszt nyújtottak a rászorulóknak, ételt-italt osztottak, éjszakai menedéket nyújtottak, ugyanakkor gyakran csaptak össze a helyi arab csapatokkal, akik viszont saját területüket és kultúrájukat védték a „betolakodókkal” szemben.

Komoly gondot okozott mindkét vallási közegben az az etikai probléma, hogy a cél szentesítheti-e az eszközt? Ölni sem a *buddhista* szerzeteseknek, sem a keresztény papoknak nem lett volna szabad, sőt a tanítások szerint tilos volt. Ezzel szemben a gyakorlatban a keresztény pápa áldásával – a keresztes hadjáratok elmentek felszabadítani a Szentföldet a hitetlenek uralma alól, miközben rengeteg embert legyilkoltak –, és a másik oldalon, a *buddhista* hagyományokra támaszkodva – ugyanazon valláshoz tartozó *buddhistákkal* küzdő papok úgy tekintettek magukra, mint az eretnekek elleni harc katonáira –, azonban mindkét földrészen megtalálták a feloldozást a súlyos lelki teher alól: vallásaikat a hit ellenségeitől védik meg. A keresztény világban a feloldozás alapja ez alól az a magyarázat lett, hogy az ördög szállta meg hitük ellenségeit, a *buddhista* hagyományokban a hitet, az ártó hatástól, fegyveres istenségek védelmezték – *nió-ók*, *sitennók*, *mjók*, valamint a *bodhiszattvák* –, mert gonosz démonok szállták meg az eretnekeket. Mindkét kulturális közegben ideológiát gyártottak az ellenség elpusztításának legalizálására; ebben a megvilágításban a hit kérdéseiben eltérő nézetűeket, a másként gondolkodókat már egyenesen kötelességük volt megölni.

A japán harcosok életszemléletét a konfucianizmus öt fő erénye határozza meg: *gojo* (jóakarát), *jin* (igazságosság), *gi* (illem), *ci* (bölcesség), *sin* (hűség). A konfucianus tanok egyik legérthetőbb tolmácsolója, Joao Rodrigues jezsuita pap, aki 1577-1610-ig (kitoloncolásáig) Japánban élt, lefordította saját szavaival az öt erény magyarázatát, a nyugati lovagok által értelmezett és megélt formára: „Az első a könyörület, amibe beletartozik az odafigyelés, a jóakarát, a szeretet és a kedvesség. A második az igazságosság, a méltányosság, az egyenlőség és a tisztesség. A harmadik a tisztelet, az udvariasság és a tapintatosság. A negyedik a bölcesség. Az ötödik a hűség és a becsületesség, ami a társadalmi kapcsolatokat és a szerződéseket illeti.”¹⁵

Az európai és japán lovagok sok-sok hasonlósága ellenére sem lehet a két kulturális közegben élő harcos mentalitást egybemosni. A keresztény lovag elhivatottsága, sokkal inkább egy felsőbbrendűségi, kiválasztottság-érzetből eredt, míg a *sinto-buddhista-konfucianus*

¹⁵ C. Blomberg: Szamurájok, Budapest, 2004, Szenzár Kiadó, 161. o.

vallásokon nevelkedett japán harcos a feltétlen odaadás, megfelelni vágyás, önfeláldozás és alázat érzéséből merítette hallatlan lelkierejét. A kereszténységben a lovagi erények betartása – akár az életük árán –, és a büszkeség motiválta a királyukhoz hű, kitűnő fegyverforgatókat, s tette őket példa értékű harcosokká a nyugati kulturális közegben; míg keleten a szamuráj számára a legfontosabb a *giri* (kötelesség) eszméje volt, ennek rendelt mindent alá; nem volt önálló élete, még akkor sem, ha családot alapított. Fegyvere, egészsége és belső ereje – a mindent átható- és mozgató *ki* –, alkotta egy igaz harcos saját tulajdonát.

Busidó üzenete¹⁶

Az erkölcsi norma alapjait megpróbálta követni, minden hadúr és *busi*. Évszázadokon keresztül nem volt írásos szabályzat, hiszen sokszor olyan fiatalon kerültek a vérzivataros időkben a háborúba, hogy nem volt idejük megtanulni írni-olvasni. Számos szamuráj egész életére analfabéta maradt, és ha idős korára bekerült egy szerzetei rendbe, ezáltal csak alacsonyabb beosztást kaphatott. Amint azonban a *busi* tudósok segítségével írásba foglalták a harcosok életét megalapozó eszmei üzenetet, attól kezdve ragaszkodtak a *Busidó*ban leírtakhoz, a lovagias viselkedés szabályainak betartásához. A hagyományok tisztelete miatt, a *Busidó* azonban továbbra is az apáról fiúra, mestertől a tanítványra örökítve terjedt, annál is inkább, mert a legfontosabbat, a belső erő érzetét, megtapasztalását nem lehetett papírra vetni: azt a példaképektől hosszú, együtt töltött idő alatt lehetett esetleg elsajátítani.

A *Busidó* alaptanait, üzenetét soha nem vonta kétségbe senki, még azok sem, akik nem voltak született *busik*, és csak szerencsájuknek köszönhették, hogy a vérzivataros időkben szamurájokká válhattak. A csatározások hevében azonban a *Busidó*t gyakran megszegték, ennek ellenére mégis hitték, úgy vélték, hogy a szamuráj kódex mutatja az igaz utat, az erkölcsi tartás fogja össze a harcos lovagok társadalmát.

A *Busidó* szigorúan meghatározta a főbb irányvonalakat, amelyek a társadalom összetartó erejét alapozták meg, szellemi üzenetének értelmezésével válhatott csak valaki értékes és tiszteletteljes szamurájja. A katonai vezetők, főurak ezek alapján értékelték a harcosokban, alkalmazásuk kezdete előtt ezeket az alap erényeket keresték a leendő csatlósokban.

A *Busidó* nem más, mint irányvonal, hogy a harcos megtalálja a helyes utat, ha kétségei vannak, az abban leírtak alapján döntsön a jó mellett, és példaértékű magatartás, illemtudó viselkedés nyilvánuljon meg minden cselekedetében, döntésében, szavaiban annak, aki igaz szamurájja akart válni. Az igazságtalanság mezejét el kellett kerülni, előírás volt, hogy másokat csak akkor bíráljon bárki, ha ő maga példaként tud elől járni. A ruháját, testét, haját mindig tisztán kellett tartani, fegyverét mindig magával kellett hordani. A fegyverforgatáson kívül jártasságra kellett szert tenni a *jujutsu* művészetében is, hogy fegyvertelenül se maradjon soha védtelen.

A *Busidó* legfontosabb alapelve a klán feje iránti feltétlen és teljes hűség, amelynek az első fontos értékmérője az a viselkedési morál, ahogy a harcosban a szülők iránti gyermeki

¹⁶ Ez a fejezet a szamuráj viselkedés útmutatásaira épül. Forrás: Daidódzsi Júzan: A Bushidó alapjai – Szamuráj törvénykönyv, Budapest, 2007, Szenzár Kiadó

tisztelet és szeretet megnyilvánult meg. Japánban társadalmi szinten is erőteljesen jelen van, de egy szamuráj életmódjának alapja volt a gyermeki elkötelezettség. Azt tartja a mondás, hogy egy szamuráj bármennyire ékesszóló, és kiváló harcos, ha hálátlanul, tiszteletlenül viselkedik szüleivel szemben, megvetendő alak, mivel a *Busidó* elvárja az igazi férfitől, hogy életmódja minden tekintetből kifogástalan legyen. Harcosokat alkalmazó *daimjók*, *sógunok* között elterjedt nézet volt, hogy az a szamuráj, akit átítat a szülei iránti tisztelet, az az urát is a legodaadóbb hűséggel szolgálja majd. Azok a szavak, hogy szülő – úr, gyermeki kötelesség – hűség, a szamuráj, vagyis az igaz harcos életében, csak szinonimaként értelmezhetőek. Egy ősi mondás szerint „*Cúsin va kósi no mon ni motomejo*” (A gyermekek között keress hű csatlóst). Az a szamuráj, aki az ősi törvényt tiszteletben tartja, az urát a legodaadóbb hűséggel szolgálja, dicsőséget szerez neki bármi áron a harcokban, nem hagyja magára akkor se, ha nehézségei támadnak, vagy ha bajban van; élete az ura nélkül értelmét veszti, előljárója halála az ő életének is a végét jelenti: *seppuku* alkalmazásával követi őt az öröklét birodalmába.

Egy szolgálatot végző szamuráj lehetett bármennyire hűséges, ha nem tartotta be a helyes etikettet és az illemszabályokat, amelyekkel tiszteletét fejezhette ki ura vagy szülei iránt, úgy tartották, hogy nem élt harmóniában önmagával, nem lehetett tökéletesen elkötelezett. „*Cúsin va kimi aru koto o sirite, vagami aru o sirazu.*” (A hű csatlós nem foglalkozik saját létével, csak uráéval.)

A *Busidó*ban három alapvető tulajdonságnak tulajdonítottak nagy jelentőséget: a hűség, a helyes magatartás és a bátorság. Aki bátornak született, semmiségnek tűnt, ha csatába kellett vonulnia, ha záporoztak körülötte a nyílvevők, de békeidőben is sugárzott róla, hogy félelmet nem ismerő harcos. A bátorság kezdetét a szigorú önfegyelem jelenti: mértékletesség az evésben-ivásban, testi gyönyörökben, egészségesen él, rendszeresen edzi testét. A szamurájok figyelme aprólékosan mindenre kiterjedt, ha magukhoz méltó jellemmel találkoztak, azokat megbecsülésükkel tüntették ki. Sok-sok monda kering a szamurájok hősi tetteiről, a démonok gonosz támadásairól, amiket a hőiesen bátor szamurájok képesek elhárítani, de a következő történet magában foglalja a *Busidó* három alapvető követelményét.

Történt egyszer, hogy egy szamurájmester festészettel, kalligráfiával akarta tökéletesíteni jellemét, és elfogadta a *daimjó* meghívását, akinek az volt a kérése, hogy egyúttal a szamurájok közül válassza ki a testőrparancsnokot is. Ahogy a mester elhaladt a sorfal előtt, mindegyik szamuráj mélyen meghajolt előtte, csak egy akadt a 700 fő között, aki tisztelettel hajlott meg ugyan, de közben a mesterre szegezte tekintetét. Bár még ifjú szamuráj volt, ő lett a kiválasztott. Amikor megkérdezték tőle, hogyan gyakorolja, hogy nem fél a haláltól, azt válaszolta, hogy semmi egyebet nem tesz, mint hogy esténként, amikor lefekszik aludni, egy vékony fonálon a feje fölé köti a kardját és addig nézi a hegyét, amíg el nem nyomja az álom. A mester őt ajánlotta a testőrök vezérének tisztjére, mivel ő volt az egyetlen, aki naponta farkasszemmet nézett a halállal, és volt bátorsága az udvariasság szabályainak betartása

mellett az ő szemébe is belenézni¹⁷. Bátor ember az, aki nemcsak másokat, hanem saját félelmeit is le tudja győzni.

A szamuráj a kötelességet tartotta a legfontosabbnak, utána következett az élet, és legvégén a pénz. A szégyenérzet nagyon erősen dolgozott a szamurájokban, a pénzt nem tartották méltónak arra, hogy összegszerűen beszéljenek róla, soha nem beszéltek számokban, inkább körülírták az értéket. Ha egy uraság nélküli szamurájt kérdeztek, aki havi 500 kokunak megfelelő összeggel rendelkezett, azt mondta, hogy az ember alig engedhet meg magának egy tartalék lovat; ha 100 koku illetményt kapott valaki, arról tudták, hogy egy rozsdás lándzsája van; vagy, hogy ne kelljen még ennyit sem mondania anyagi helyzetével kapcsolatban, csak megjegyezte: „*Taka va kuetemo ho o cumazu*” (Egy sólyom bármennyire is éhezik, mégsem fog gabonát enni.)¹⁸

Minden szamurájnak tisztelnie és tanulmányoznia kellett a régi eszméket, és el kellett sajátítaniuk a belső üzenetüket. Fel kellett készülniük arra, hogy bármilyen viszonyok között is élnek, bármikor lehet még jobb, vagy sokkal rosszabb. „Azok a harcosok, akik a polgárháborús korszakban születtek, mindig csatamezőn voltak, páncéljukban a tűző nyári napon perzselődtek, a téli szél süvített keresztül vértjeik résein, eláztatta őket az eső, beborította a hó, az ingoványokban, hegyekben aludtak, párnaként páncéljuk ujját használták, és semmi mást nem ettek és ittak, csak hántolatlan rizst és sólevest. De akár a csatamezőn kellett harcolniuk, akár egy erődöt megtámadniuk, akár várat védeniük, egyik sem jelentett nekik különösebb nehézséget vagy megpróbáltatást, hanem csak mindennapi dolgukat tették.”¹⁹

Yamamoto Joco, a visszavonult szamuráj elbeszélései alapján íródott a Hagakure (Hagakure mester lejegyzett szavai), amely értelmezi az általa megélt *Busidó*t. A lejegyzett beszélgetés 1700-ban keletkezett, 10 kötetben elemzi a szamurájok viselkedését, rendszerezve veszi végig a szamurájok illemtörvényét, egy sokat megélt szamuráj által közvetítve az utókor számára, akinek megtiltották, hogy ura után haljon, ezért a szerzetesi életet választva várta a hőn áhított halált. „Rájöttem, hogy a *Busidó* a halálban gyökerezik. Ha dönteni kell élet és halál között, az embernek habozás nélkül a halált kell választania. Ezt nem különösebben nehéz, csak légy eltökélt és törj előre. ...Ez a szamuráj útjának lényege. Aki bármely pillanatban számít a halálra, minden reggel és este kész meghalni, az magáévá teszi a szamuráj útját, és ezáltal képes lesz egész életében hiba nélkül szolgálni urát.”/Első könyv/²⁰ Ez a mű, többek között, nem a halál elkerülhetetlenségéről szól, hanem arra hívja fel a figyelmet, hogy egy *busi* bármikor készen áll a halálra, és ez nagy különbség. Nem esztelenül rohan a halálba, hanem ha eljön, méltósággal fogadja. „Ha valaki örökké, minden reggel és este elismétli magában esküjét, hogy kész meghalni, ha kötelessége megkívánja, a *Busidó*ban

¹⁷ Kicune: A szamuráj erényei, 2006, Trajan Könyvműhely, 67. o.

¹⁸ Daidódzsi Júzan: A Bushidó alapjai – Szamuráj törvénykönyv, Budapest, 2007, Szenzár Kiadó 75. o.

¹⁹ U.o. 47. o.

²⁰ Misima Jukio: Bevezetés a HAGAKURE szellemiségébe, 2006, Bp., Szenzár Kiadó, 50. o.

szabadon, a pillanathoz illően fog cselekedni, így hibátlanul megfelel hűbéresi kötelezettségeinek, még élete legutolsó pillanatában is.”²¹

Természetesen nem csak tökéletes és ideálnak való szamurájok, *busik* éltek a korabeli Japánban. Voltak megtévedtek és becsstelenek, hazugságba keveredettek és családjuknak szégyenkezésre okot adók, kapzsis vagy csalók, de az igaz harcosok kiközösítették, megvetették, vagy *seppuku* elkövetésére kényszerítették a szamuráj címet megbecsstelenítő zömét. Ha valaki lopott, azzal nem csak családjára, hanem barátaira is erkölcsi árnyat vetett, ha akkora vétket követett el, hogy elárulta urát, minden vagyonát elkobozták, őt *seppukura* ítélték, és a nincstelenné vált családot senki sem fogadhatta be, földönfutókká váltak. A kollektív bűnösség elve a japán élet egyik legalapvetőbb ténye, ami nagyon komoly visszatartó erőt képezett mindig a bűn elkövetéssel szemben a harcosok között (is).

A szamurájok között, főleg ha családjuk még nem volt, vagy otthonuktól messze teljesítettek szolgálatot, teljesen elfogadott volt a férfiszerelem, amit ők a barátság legmagasabb fokának tartottak; ha valaki mégis egy nő iránt táplált mélyebb érzelmeket, akkor gyengének, kiszolgáltatottnak tartották, kinevették. A családalapítás azonban véget vetett ennek a fajta „barátságnak”.

A néhány eltévelyedéstől eltekintve, szamurájnak lenni dicsőség volt, *busi* leszármazottnak lenni nagy megtiszteltetésnek számított, és még ma is a legnagyobb megbecsülés jele, ha valakire azt mondják: *Ő egy igazi szamuráj, igaz harcos.*

Fegyverek

A fegyverhasználat külön említést érdemel a szamurájok életében. A *busik* mindig magukkal hordták kardjaikat: egy hosszú kardot (*katana*), amely nyilvános használata mindenki szemében az uralkodó osztályhoz tartozást jelentette, és egy rövidet (*vakizasi*), de párviadalokon gyakran használtak fakardot is. A kardok lettek idővel nemességük jelképei. Az Edo-korban (XVII. sz.) a Tokugawa-kormányzat hatására a kard egyértelműen a szamuráj osztály kiváltságává vált, aminek előzményeként megemlítendő a Toyotomi Hideyoshi (1536-1598) által kibocsátott „kardrendelet”, amelynek értelmében minden fegyvert elkoboztak a parasztoktól, akik ezentúl csak pusztá erejükre és ügyességükre hagyatkozhattak.

Külön kultusza volt a kard elkészítésének, és nagyon nagy megbecsülésben éltek azok a kardkészítők, akik olyan magas szinten művelték mesterségüket, hogy művészeknek tartották alkalmanként őket; a japán kard szépsége és személyre szabott egyedisége kapcsán egyfajta megtestesítője lett a japán szellemiségnek; gyakran szent ereklyeként tekintettek a pengére: a tiszteletük sokkal inkább az általa jelképezett elemi értékeknek szólt, mintsem magának a tárgynak. A japán kard annyira éles, hogy képes széthasítani az ártó démonokat – tartotta magát a mondáshoz minden japán ember –, mert külleme méltóságteljes, szépsége tisztaságot áraszt, és derűs nyugalmat ébreszt. Gyakran vésték istenségek neveit a

²¹ C. Blomberg: Szamurájok, Budapest, 2004, Szenzár Kiadó, 207. o.

kardmarkolatra, vagy gyakori díszítő elemként használták a *Fudo*-t (három ujjú sárkány). Már a Heian-korban (IX-XII. sz.) legendák keringtek egyes kovácsokról, akik egy-egy istenség sugallatára, rituális keretek között készítették kardjaikat; mielőtt kiadták volna kezeik közül az elkészített mesterműveket próbának vetették alá azokat, mivel élet-halál felett döntöttek leendő tulajdonosuk kezében. Kardtesztelő mesterek kidolgozták, hogyan lehet különböző holttesteken elvégezni a próbavágásokat, és ezekről technikai leírást is készítettek. A holttestet egy *doban*-ra (fölkupac) erősítették – ha nehezebbé akarták tenni a teszthelyzetet, kötélre függesztették a testet –, és így végezték el rajta a különböző vágásokat; legnehezebbnek a csontos részek átvágását tartották, mint a váll, csípő. Tiltották azonban a tesztelést elhunyt szamurájokon és a nőkön. Az előbbieket tiszteletből, az utóbbiakat pedig a női szervezet magas zsírtartalma miatt nem lehetett használni erre a célra (ártott a pengének).²²

Külön említést érdemel a kardok mellett még a *naginata* (enyhén ívelt élű alabárd), amely szintén népszerű fegyver volt, mindamellert a *busi* nők önvédelem céljából sajátították el használatát.

Az íjhasználat szintén fontos szerepet játszott évszázadokon keresztül a *busi*k életében; a nagyon hatékony, gyilkos szerszám akár a 60 méterre lévő célpontot is biztonsággal találta el. Többféle nyilat is használtak, más-más célra: villaszerű hegyeket a kötelek, bambuszbotok kettészélésére; félhold hegyűeket, amelyekkel az ellenség torkát célozták meg; gyújtónyilatokat és *kaburaja*-t (répanyíl) melynek gumós, lyukas feje süvítő hangot adott ki repülés közben, az ellenfél megzavarására.

1542-ben a portugálok – Tanegasimában partra szállva – által jelent meg először a tüzfegyver *tanegasima*, *teppo* (vascső), ami azonnal megnyerte a japánok tetszését, így rövid kísérletezés után saját gyártmánnyal látták el embereiket, de nem terjedt el széles körben a használata. Hosszú időn keresztül inkább hagyományos fegyvereiknél maradtak a szamurájok.

„Megmondták a régiek: 'A harcos rossz előjelű ember, az Ég Útja nem kedveli, de használja őt – ilyen az Ég Útja' ... Egy gonosz ember tízezer embert nyomhat el, ezért annak az egynek a megölése új életet ad mind a tízezernek. Így a kard, ami öl, valójában életet adó kard. A harc művészetének használata ilyen módon igazságos. Igazságosság nélkül csak annyit jelent, hogy más embereket öl meg, miközben megpróbálja elkerülni, hogy azok öljék meg őt.”²³ – olvasható az 1630-as években keletkezett tankönyvben: *Heiho kadensó* (A stratégia és taktika könyve győzelem és vereség esetére) szerzője ismeretlen, de hűen tükrözi a szamurájok gondolkodásménétét.

Mijamoto Musashi

Sok-sok híres szamurájról maradtak meg az utókor számára legendába illő történetek, de közülük is kiemelkedik *Mijamoto Musashi* (1584-1645?), a híres kardvívó, aki tizenhárom

²² Yoshimura Kenichi: A japánok és a kard, 2006, Budapest, Budo Kulturális Fórum

²³ C. Blomberg: Szamurájok, 2004, Budapest, Szenzár Kiadó, 92. o.

évesen győzte le először az általa kihívott ellenfelet. Ő gazdátlan szamuráj, vagyis *rónin* volt. Egész életét a kardforgatás tökéletesítésének szentelte, azon belül is a két kezes kardvívást fejlesztette művészi szintre. Idős korában visszavonultan élt egy barlangban, és leírta tapasztalatait – kiemelt helyen kezelve a *heiho* lényegét –, a *Gorin no so* (Öt elem könyve)²⁴ című stratégiai könyvét, aminek hasznos tanácsait, útmutatását az azóta eltelt évszázadok sem tudták elhomályosítani.

Musashi, Japán történelmének egyik viharos időszakában született. Japánban akkoriban ért véget egy 100 éves belháborús időszak, és miután az országot egyesítették, egy új hatalom vette át a vezetést: az Edo sógunátus.

Musashi régmúltú, előkelő szamuráj családból származott; az ország egyesítéséért vívott küzdelemben azonban szüleit elveszítette, Oda Nobunaga hadvezér seregének áldozatul esett egész családja. Saját klánjukhoz tartozó, de távolabb lakó Mijamoto Munisai családja fogadta örökbe a fiatal Musashit, aki mostohaapjánál találkozott először a kardművészettel, aki megalapította a két karddal harcoló Tórirjú-iskolát, így az ifjú a „világ első mesterétől” – ahogy mostohaapja nevezte magát – sajátíthatta el az alapokat.

Musashi 13 évesen egy nap, az iskolából hazafele menet meglátta a következő hirdetményt: „Elfogadom bárkinek a kihívását. Arima Kibei” Musashi a táskájából elővette az ecsetet, és aláírta: „Elfogadom. Mijamoto Musashi”. Családja legnagyobb döbbenetére este a *Shintó*-iskola híres kardvívó mesterének küldötte érkezett, hogy Arima Kibei, aki a tartomány iskoláinak sok ügyes kardforgatóját legyőzte, elfogadja a kihívást. A szabályok értelmében, akkoriban – fa- vagy vaskarddal – addig kellett harcolni, amíg az egyik fél egyértelműen el nem ismerte a vereségét, vagy meg nem halt. *Tarju-jidai*²⁵-nak hívták ezeket a küzdelmeket, amelyek célja a felsőbbrendűség bizonyítása volt, az ellenfél megölése ebben az esetben szabályosnak számított. A vívók a hírnévért és a dicsőségért kockáztatták életüket, hiszen az elismertség eredményeként juthattak be egy-egy ismert családhoz vívómesternek, vagy szerezhettek maguknak tanítványokat, akik a megélhetést biztosították számukra. Másik fontos motivációja ezeknek a küzdelmeknek, hogy a polgárháborús időszak elmúltával a szamurájok kaland- és küzdelem nélküliségbe süllyedtek, értelmetlennek érezték az életet. Ezekkel a kihívásokkal nyertek értelmet az életüknek: egy rövid időre újra szamurájként érezhettek, küzdhettek. Musashi másnap, családja tiltakozása ellenére, elment a találkozóra; egy rövid kardot kötött az oldalára és egy hat *saku* (kb.180 cm) botot vitt magával. Arima Kibei első pillanatban nem vette komolyan a gyereket, aki csak annyit kiáltott, hogy: „Állj fel és küzdj!”, de kénytelen volt védekezni, mert a szakszerű kard- és botforgató ifjú komolyan veszélyeztette életét. Csodálatra méltóan és pillanatok alatt legyőzte Musashi a híres kardvívót, és a testét borító sebekből több helyen vérző Arima Kibei kilehelte lelkét. A párbaj

²⁴ Musashi életéről több a legenda, mint a megismerhető valóság. *Uozumi Takashi* professzor kutatásai alapján is csak hitelesnek mondható töredékek kerültek felszínre az életéről, mivel írásos emléket keveset találtak abból a korból. A film- és a szépirodalom sok-sok mesés elemet 'költött' életéről. Életét kutató tudósok között elterjedt az a nézet, hogy a *Gorin no so*-t nem ő írta, hanem tanítványai válogatták össze a *Harmincöt megjegyzés a harcművészetről* című korábban, saját iskolája számára leírt jegyzetei alapján.

²⁵ Küzdelem, amelyet különböző harcművész iskolák tagjai vívtak egymással, hogy felmérjék az edzés során elért fejlődést, vagy saját legyőzhetetlenségüket bizonyítsák.

a várakozások ellenére az ifjú Musashi győzelmével végződött, és ezzel megalapozta hírnevét.²⁶

Fiatal szíve égett a vágytól, hogy a legmagasabb helyet szerezzék meg a kardforgatók világában, ezért odaadó, kemény munkával edzette testét, lelkét. 16 évesen elhagyta családját, és a *shugyosha*²⁷ otthontalan, önsanyargató életét választotta magának. Vándorlásai közben eljutott a sekigharai-csata helyszínére, ahol ügyességére felfigyelve, vett szamuráj (a szó igazi értelmében: az aki szolgál) legyen belőle; a Shimen-klán erőihez csatlakozva. Egy korabeli beszámoló is megemlíti a nevét, rendkívüli vitészségét kiemelve a csatamezőn; „*Musashi yuko gamei*”²⁸ (‘Musashi eredményei kiemelkedtek a tömegből, valamennyi táborban hallottak róla a katonák.’)

1600-ban zajlott le a nagy Sekigara-i csata, amely két táborra osztotta a japán hűbérurakat, és ez a harc a 19 éves Musashi életét gyökeresen megváltoztatta: ő a vesztes táborhoz tartozott. A győztes Tokugawa Iejasu szerezte meg a hatalmat, aki 3 évvel később Edóban megalapította a sógunátust. Ebben a csatában, a vesztes oldalhoz tartozó 87 hűbérúr földjét vették el és 50.000 szamurájnak nem volt a továbbiakban kiszolgálható ura; Musashiból is *rónin*²⁹ lett.

Vándorlásai során sok helyen megfordult, de nem talált legyőzőre, hírneve lassan az egész országra kiterjedt. Alkalmanként, egy-egy nevezetesebb nagy úr házána meghívását hosszabb- rövidebb időre elfogadta, hogy oktasson, hiszen a kétkardos vívást csak kevesen művelték – olyan mesterei szinten, mint ő, senki más –, de sehol sem telepedett le véglegesen. Harmincadik életévét betöltve elgondolkodott azon, hogy miért nem talál legyőzőre: “Korábbi győzelmeimet nem annak tulajdonítottam, hogy mesteri fokon elsajátítottam volna a *heihot*³⁰. Győzelmeim talán velem született, természetes képességeimnek köszönhetőek. Talán annak, hogy sosem cselekedtem a természet törvényei ellen. Vagy talán annak, hogy a többi *rjuha heihojának* elmélete volt hiányos.”³¹ Ettől kezdve még keményebben, még többet gyakorolt, hogy megtalálja az „Egyetemes elvi alapot”.

Musashi miután a harmincas éveinek közepén járt, hazatért szülőföldjére és a helyi szamurájokat tanította; meditációs gyakorlatokat végzett, teaszertartással, tusfestéssel és más művészetekkel foglalkozott; mint a kardforgatást, ezeket is a legmagasabb szinten művelte.

²⁶ Mijamoto Musashi, „A nyughatatlan géniuszt”, 2004, Budapest, Szenzár Kiadó, 15-16.o.

²⁷ Vándor kardforgató -gyakornok, aki pénz és tartós alkalmazás nélkül járja a maga útját. Viszontagságos életvitele alatt számos próbát kell kiállnia, miközben fejlesztí művészetét. Gyakran és sokan haltak meg a többi shugyoshával vívott harcban, saját technikájuk tesztelése, gyakorlása közben.

²⁸ W. S. Wilson: A magányos szamuráj, 2006, Budapest, Lunarimpex Kiadó, 33.o.

²⁹ Harcos, szamuráj, aki nem már nem áll egy daimjó, vagy úr szolgálatában. Számos ok miatt kerülhetett egy szamuráj ebbe a helyzetbe: legyőzték urát egy csatában; elkobozták birtokát vagy egyszerűen, mert elégedetlenek voltak szolgálatával és elbocsátották

³⁰ *Heihó* vagy *hjóhó* fogalom gyökerei Kínáig vezethetők vissza. Az ország vezetésének módszerét, a harcművészet elvét, a háború-, a harcművészet-, a párviadal stratégiáját jelenti. Japánban elsősorban a harccal kapcsolatos elméletekhez kötötték, viszont konkrét technikák esetében a *bugei* szót használták.

³¹ Mijamoto Musashi, „A nyughatatlan géniuszt”, Öt elem könyve, 2004, Budapest, Szenzár Kiadó, 109. o.

Élete folyamán több mint hatvan ellenfelet győzött le, s egyszer sem szenvedett vereséget, sok híres kardforgató vesztette életét kardja által el. Küzdelmeinek hatékonyságát erősítette a pszichológiai hadviselés, amit ellenfelei viselkedésének, a harc alatti pszichés reakcióinak megfigyeléseire alapozott, és az idők folyamán szinte tökéletes szintre fejlesztett. A harc fordulatai hevében cselekvő szamuráj tudatállapotát megfigyelve, a küzdelem alatt kapcsolni tudta a sajátjához, és akaratát ezáltal képes volt rákényszeríteni ellenfelére. Pszichés zavarkeltést /A *mabururu* (megzavarás), *obijakasu* (megfélemlítés), *ucurakasu* (tulajdonságok átragasztása), *mukacukara suru* (megharagítás), *soko o nuku* (szellemi irányítás)...^{32/} a harcban elengedhetetlen technikaként használta, és legalább annyira fontosnak tartotta, mint a kardforgatás művészi szintre emelését.

Idős korában visszavonult: "Mégmászta a kjusú Higo tartomány Ivato hegyét, hogy a Mennynek tisztelettel adózzak, *Kannon*hoz imádkozzak, és *Buddha* elé térdelek. Harima tartományban született *busi*, Sinmen Musashi No Kami Fudjivara No Gensin vagyok, hatvan éves."³³ A hegy oldalában található barlangban, amely ma Kumamototól nyugatra fekszik, megírta a *Gorin no so*-t, (az Öt elem könyvét). Musashinak a *heiho* (stratégia), amit a könyvében a lehető legmélyebbre hatóan elemez, nem csak a párviadal kardművészetét, hanem – szerinte – a csatákhoz elengedhetetlen harci módszerek tökéletes kivitelezését, a szamuráj számára nélkülözhetetlen, megtanulandó és elsajátítandó mesterséget jelentette. A szellemiséget a technikai elemekkel ötvözve, a *Gorin no so*, már túllép a *Busidó* üzenetén. Az a harcos, aki még a *Busidón* nőtt fel, de a Japánban zajló politikai átalakulások miatt beállott tartós béke állapotában töltötte élete nagy részét, írásával már a *budo* lényegét közvetítette: a szellemiséget már a technikai elemekkel ötvözve, a stratégiát kihangsúlyozva nevelte az új nemzedéket.

***Gorin no so*³⁴**

*Föld*³⁵, *Víz*³⁶, *Tűz*³⁷, *Szél*³⁸, *Üresség*³⁹

A *Gorin no so*, lényege a *heiho* (stratégia), erről szól a könyv öt részre osztva, amit saját tapasztalatai alapján próbál megfogalmazni és az utókorra hagyni: „A *busi*knak egész

³² Uo. Öt elem könyve, Tűz fejezet

³³ Uo. 108. o.

³⁴ Mijamoto Musashi: A nyughatatlan Gényusz / Öt elem könyve, 2004, Budapest, Szenszár Kiadó

³⁵ *Chi* – *Gorin no so* első része a *heiho* jelentőségéről beszél, -mit jelent valójában, -miért van szükség rá, - mire kell tanulása közben odafigyelni.

³⁶ *Sui* – *Gorin no so* második része, amelyben Musashi konkrét technikák elméleteit magyarázza el: mozgáskoordinációk, figyelem, kata

³⁷ *Ka* – A *Gorin no so* harmadik része, a *heiho* (stratégia) lényegét foglalja össze; mire kell figyelni küzdelem, csata közben, összehasonlítva a párbajt a harccal, mire kell figyelni a küzdelem vagy csata közben.

³⁸ *Fú* – A *Gorin no so* negyedik fejezete. A *rhujá*-k hiányosságaira, hibáira hívja fel a figyelmet és levonja belőlük a tanulságot;: hogyan kell a *heiho* (stratégia) szellemében az igazi *rhujá*-nak működni.

³⁹ *Kú* – A *Gorin no so* utolsó fejezete. Ebben a részben Musashi összefoglalja az előző részeket, a kihangsúlyozva azokat a cselekedeteket, amelyeket a *heiho* hatására teszünk.

életükben két utat kell kötelezően követniük, amit a köznyelv *bunbu nido*⁴⁰-nak hív. Még a nem igazán tehetséges embereknek is arra kell törekedniük, hogy képességeiknek megfelelő szinten sajátítsák el a *heiho*-t. A köztudatban az él, hogy a *Busi* élet lényege a halálra való felkészülés. Pedig a halál nem csak a *busi* életére korlátozódik... Úgy vélem, a *businak* azért kötelességük a *Heiho Útját* járniuk, mert az átlagembereknél mindent magasabb szinten kell művelniük. Mind a csatákban, mind a párviadalokban győztesen kell kikerülniük.” (Föld könyve)

A Föld könyvében a stratégia társadalomban elfoglalt helyéről beszél, miközben saját életéből említ példákat hozzá. Röviden összefoglalja életét, visszaemlékezései is ebben a részben világítanak rá kardművészetének kialakulására, elméletének kiforrására. A *busi* fegyvereiről és azok használatáról, a *heiho* harci technikai, stratégiai fontosságát elemzi alkalmazási tanácsokat ad, a nyitott szemléletmódot elemzi.

„Ha el akarod sajátítani a *heihomat*, akkor számodra ezek az elveim:

1. Gondolkozz tisztességesen!
2. Gyakorolj keményen!
3. Próbálj ki minél több művészetet!
4. Ismerj meg minél több mesterséget!
5. Értsd meg alaposan a dolgok előnyeit és hátrányait!
6. Fejlessz ki magadban olyan ítélőképességet, mellyel meglátod az igazságot!
7. Érezd meg a szemmel nem látható dolgok lényegét!
8. Figyelj oda minden apróságra!
9. Fölösleges dolgokkal ne foglalkozz!

A *heiho* gyakorlása során nagyjából ezekre kell odafigyelned. Ha nem tekintesz a *heihora* nyitott szívvel, akkor nem lehetsz annak kiválósága sem. Ám ha jól elsajátítod az elvet, akkor egyedül akár húsz, harminc ember ellen sem veszítesz. Technikailag akkor fogod ellenfeled megtörni, ha nem veszíted el a *heiho* folyamatos kutatásai iránti kedved, és soha nem térsz le a valódi Útról. Ezután az élet minden területén te leszel a győztes. Akkor tudsz testi, fizikai győzelmet aratni ellenfeled felett, ha keményen és kitartóan gyakorolsz. Akkor fogod szellemileg legyőzni, ha szellemi szinten is befogadod a *heihot*. Ezek után hogyan tudna téged bárki is legyőzni?”⁴¹

A *Víz* könyvében gyakorlati szempontból is bemutatja, példákkal szemlélteti elméletének lényegét. „Figyelmed, mint a hétköznapiakban, úgy a harcban is legyen éber, nyitott. Ne légy túlzottan feszült, és ne hagyd, hogy figyelmed egy pillanatra is elkalandozzon. Figyelmed nem lehet egysíkú, ki kell terjednie minden apró részletre, ám nem ragadhat le egyetlen dolognál. Gondolkodj csak el ezen. Amikor tested nyugalomban van, légy éber, amikor

⁴⁰ *Bun*: tudomány, *bu*: harcművészet, *nido*: két út. A köznyelv szerint a *businak* akkor ideális az életmódjuk, ha nem egyfajta dologgal foglalkoznak, hanem mindkettőt egyenlő mértékben tanulmányozzák. Ez a gondolkodásmód még ma is jellemző képet fest a japán embertípusról.

⁴¹ Mijamoto Musashi: *A nyughatatlan Génusz / Öt elem könyve*, 2004, Budapest, Szenszár Kiadó, 129 o.

pedig tested gyors mozgást végez, lelked őrizze meg nyugodtságát. Lelkedet ne a test irányítsa, a test mozgását pedig ne befolyásolja lelkiállapotod... Belül kell erősnek lenned!"⁴²

Gyakorlatilag a *kamae* (felkészülés) pillanatától – amit öt részre oszt – aprólékosan elemezve írja le az egyes támadási módszereket „ *Munen muso*⁴³ támadás: akkor alkalmazható módszer, amikor mindketten támadásra készültök. Ekkor testtel imitálj támadást, ám szellemedet és kardodat hagyd hátra. Majd abban a pillanatban, ahogy ellenfeled figyelme alábbhagy, azonnal és gyorsan támadd meg... *Takekurabe*⁴⁴ támadás: a *takekurabe* technikájának is az a lényege, hogy ellenfeledhez közel kerülj, viszont ebben az esetben a tested ne nyomd lefelé. Úgy kerülj minél közelebb ellenfeledhez, hogy közben kinyújtod a lábad, a csípőd és a nyakad. Fontos, hogy ha összeveted fejed és a vállad magasságát ellenfeledével, próbáld meg azt érezni, hogy te vagy a magasabb. Ezen munkálgodj!"

A Tűz könyvében a *heihot* (stratégiát) elemzi behatóan, gyakorlati tanácsokkal és példákon szemléltetve, a terepviszonyok és egyéb külső tényezők figyelembe vételével hasonlítja össze a párbajozást a csatákban való küzdelemmel. „A küzdelemben rendkívül rossz, ha ellenfeled irányít téged. Arra törekedj, hogy minden körülmények között te irányítsd őt. Ám ha ellenfeled ugyanúgy gondolkodik, mint te, és mindketten ugyanazt akarjátok, nem fogod tudni irányításod alá vonni, ha nem ismered fel stratégiáját... Fontos a *heihoban*, hogy amikor az ellenfeled kezdeményezi a támadást, akkor hagyd nyugodtan, hogy olyan dolgokat tegyen, ami rád nézve veszélytelen. Ugyanakkor állítsd meg, ha rád nézve veszélyes és neki hasznos technikákat akar bevetni ellened. De amikor azon kezdesz el gondolkodni, hogy mindenképpen meg kell állítanod a támadását, akkor az már *gote* (elkésztett támadás).⁴⁵

A pszichikai hadviselést a küzdelem alapjaként beépíti könyvébe, elemzi annak lényegét. „A *bisigu* egy olyan stratégia, amikor ellenfeledet szándékosan gyengének, magadat pedig erősnek képzeled.” „*Teki ni naru*⁴⁶: képzelj el magad, mint ha te lennél önmagad ellenfele.”

„Elméletem szerint önbizalmat sugározva kell ellenfeledet menekülésre kényszeríteni. Rá kell ijesztened, hogy meghátráljon, el kell bizonytalanítanod, de a legfontosabb, hogy mindezek után legyőzd!” – ezeket a sorokat már a Szél könyvében írja, amelyben a különböző *rhuják* tanítási módszereit elemzi, kiemelve mellette, hogy ő mit tart fontosnak a *busi* képzéséhez.

Az Üresség könyvében saját filozófiáját fejti ki, az életszemlélet alapjaira irányítja rá a figyelmet. „Az ürességben benne van az erény, de nincs benne a rossz. Lelked akkor válik üressé, amikor birtokában leszel a bölcsességnek, a tudásnak és amikor rálelsz magára az Útra.”⁴⁷

⁴² Uo. 132.o.

⁴³ A buddhizmusban egyfajta ideális szellemi, lelki állapotot jelent. Musashi ebben a könyvben olyan támadási módszerre használja, amikor mindketten támadni készülnek, majd egyikük olyan támadást indít, amiben nincs igazán szándék... s amikor az ellenfél figyelme lankad, akkor tör győzelemre. Uo. 144- 149.o.

⁴⁴ A magasság összehasonlítása

⁴⁵ Mijamoto Musashi: A nyughatatlan Géniusz / Öt elem könyve, 2004, Budapest, Szenczár Kiadó, 165. o.

⁴⁶ Úgy próbáljon gondolkodni, mintha saját ellenfele volna, így próbálva megérteni, - kitalálni az ellenfél mentalitását, stratégiáját. Musashi ezt a technikát az ellenfél egyik feltérképezési technikájaként használta. Uo. 169.

⁴⁷ Uo. 202. o.

Az Öt elem könyve olyan útmutató, amelyet a küzdelem művészetét szerető, tisztelő és használó *busi*, budoka, karatéka haszonnal forgathat – XVI-XXI századig – időkorlátok nélkül:

„Tartsd a *heiho* lényegét éjjel-nappal a szemed előtt. Ne tanulj kapkodva, tapasztalataid segítsenek a lényeg meglátásában. Mindegy, hogy kivel gyakorolsz, a *heiho* elsajátításának rögzös útja is az első lépéssel kezdődik. Ne feledd, hogy a *heiho* elsajátításának lényege a *busi* kötelessége, melyhez sok türelem kell. Mindezekre tekints úgy, mintha ma legyőznéd tegnapi önmagad, holnap legyőznéd a nálad rosszabbakat, utána pedig a jobbakat.”⁴⁸

⁴⁸ Uo. 157. o.